

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.091.12.11.3-051:78

**МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ:
ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ****Бодрова Т. О.**

У статті знайшли висвітлення питання оптимізації змістової та процесуальної складових методичної підготовки майбутніх учителів музики на основі використання раціональної технології праці. Автором доведено ефективність застосування праксеологічних чинників продуктивності навчально-професійної діяльності студентів, обґрунтовано домінуючу роль виробничо-технологічних відносин у процесі набуття досвіду безпосереднього спілкування з учнями засобами музичного мистецтва, запропоновано конструктивні умови формування методичної компетентності та особистісного ресурсу майбутнього педагога-музиканта.

Ключові слова: методична підготовка майбутніх учителів музики, праксеологічний контекст, продуктивність педагогічної праці, виробничо-технологічні відносини.

В статье нашли освещение вопросы оптимизации содержательной и процессуальной составляющих методической подготовки будущих учителей музыки на основе использования рациональной технологии труда. Автором доказано эффективность использования праксеологических составляющих продуктивности учебно-профессиональной деятельности студентов, обосновано доминирующую роль производственно-технологических отношений в процессе приобретения опыта непосредственного общения с учащимися средствами музыкального искусства, предложено конструктивные условия формирования методической компетентности и личностного ресурса будущего педагога-музыканта.

Ключевые слова: методическая подготовка будущих учителей музыки, праксеологический контекст, продуктивность педагогического труда, производственно-технологические отношения.

The article highlights the issues of optimization of substantive and procedural components in the methodological preparation of future music teachers on the basis of the rational technology of work. The author proves the effectiveness of praxeological components of productivity of students' professional learning activities, substantiates the dominant role of production-technology relationships in the process of acquiring the experience of direct communication with students by means musical arts, and proposes constructive conditions for the formation of methodological competence and personal resources of the future educator-musician.

Key words: methodological preparation of future music teachers, praxeological context, productivity of pedagogical work, production-technology relations.

XXI століття – доба принципово нових знань і способів діяльності. У відкритому світі, де існують декілька потенційних ліній прогресивного розвитку, фахівцеві знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до швидкоплинних умов життєдіяльності.

Попри значні позитивні зрушення у підготовці фахівців мистецько-освітнього профілю досі потребують вирішення проблеми, пов'язані з оптимізацією змістової та процесуальної складових навчально-виховного процесу ВНЗ щодо найактивнішого застосування продуктивних способів і форм навчання, забезпечення якості набуття фахових знань та практичного досвіду, створення умов, необхідних для саморозвитку і професійної самореалізації майбутніх педагогів (І. Зязюн, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Хижна, О. Шевнюк, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.). Науковці вказують на недостатню

методичну підготовленість майбутніх учителів мистецьких дисциплін до безпосередньої роботи з дітьми та юнацтвом і, в той же час, визначають можливості використання раціональної технології педагогічної праці, проєктують вектори розширення меж творчих дій.

У зв'язку з нагальними потребами оптимізації фахової підготовки вчителів спостерігається посилення уваги вчених до інноваційних можливостей праксеологічної науки, активного застосування ідей, евристичного потенціалу та моделей алгоритмічних механізмів продуктивності.

Мета статті – висвітлення потенційних можливостей праксеологічного підходу як чинника інтенсифікації методичної підготовки майбутніх учителів музики.

Раціональна технологія учительської праці базується на принципах оптимізації навчання і виховання, розширення поля креативності, що охоплюють зміст діяльності педагога, кількісні і якісні показники ефективності, часові параметри та ключові психолого-педагогічні фактори. Сучасний фахівець – висококваліфікована людина, здатна до творчого мислення, вирішення проблем нестандартним шляхом, навчена діяти самостійно, ініціативно, брати на себе відповідальність за власні вчинки й рішення. Це, в свою чергу, потребує переорієнтації професійного мислення та усвідомлення принципово нових вимог до педагогічної діяльності, виходячи зі змісту і функцій методичного чинника як домінуючого, визначального для здійснення успішної професійної кар'єри.

Праксеологія (грец. *praktikos* – діяльний і *logos* – слово, вчення) – це наука, яка вивчає досконалу людську діяльність, її стратегію, тактику й системи дій. Фундаментальною основою праксеології є прагнення людини до вдосконалення своєї діяльності, підвищення її ефективності. Основними сутнісними категоріями тут виступають правильність, точність, чіткість виконання дій, а також оперативність, економічність та продуктивність [4].

Реалізація праксеологічного підходу потребує спеціальних зусиль з переведення молодшої людини в активний суб'єкт пізнання, праці та спілкування. Праця, розглянута в такому контексті, виявляється в іншій, ніж виробництво будь-яких вартостей, якості – як реалізація діяльнісних, творчих потенцій людини, як реальне буття культури (В. Зінченко, Н. Злобін, Т. Пцоловський, В. Рибалка). З позицій філософської науки вважається, що чуттєво-практична взаємодія людини зі світом може бути зрозуміла лише як соціально значуща творчість, у якій самореалізація індивіда має культурно-історичний сенс – творіння історії та творіння самого себе.

Вчені, розглядаючи працю в соціогенезі, дають цьому феномену таке визначення: "Праця – свідомо, цілеспрямована діяльність, спрямована на створення суспільно значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості й суспільства" [2, с. 707]. Таким чином, продуктивні характеристики праці мають відображення в поняттях "предметно-перетворювальна творча діяльність" (у контексті з'ясування специфіки людської життєдіяльності) та "культура" (в контексті дослідження історичного процесу).

Н. Гузій вважає, що праксеологія як цілісна теорія досконалості дії узагальненого характеру досліджує загальні закони людської діяльності на основі синтезу теоретичних знань та емпіричного досвіду, збагачує технологічний апарат теорії діяльності, а багато її положень позначені конструктивізмом і практичною значущістю. Науковець зазначає, що вивчення питань вчительської праці з позицій праксеологічного підходу "передбачає всебічний аналіз майбутньої педагогічної діяльності, цілеспрямоване розроблення засобів її вдосконалення для подальшого підвищення продуктивності, регулярне поновлення знань, обґрунтування планування, раціональне використання часу, зусиль та ін." [1, с. 59].

Особливо привабливими ознаками даного підходу вважають ретельне вивчення законів і умов ефективної і результативної роботи, характеристик продуктивної праці (свідомий вибір форм, засобів, методів тощо), визначення критеріїв оцінки її результатів (точність, економічність, вправність, старанність, раціональність), усвідомлення дії як синтезу волі й оптимального виконання вироблених рішень (Т. Котарбінський, Т. Пцоловський, В. Андреев, М. Сацков).

Праксеологічні ідеї стосовно організації праці вчителя, удосконалення педагогічної майстерності розглядаються сьогодні переважно в ракурсі технологічного

підходу до педагогічної діяльності та підготовки до неї (В. Беспалько, В. Бондар, М. Левина, В. Сластьонін, О. Пехота, І. Підласий, Н. Щуркова та ін.).

Дотримання засадничих положень праксеології у вивченні особливостей учительської праці дозволяє проаналізувати її з боку практичної досконалості, майстерності, оптимальності умов та використаних засобів, спрямованих на досягнення мети (М. Горчакова-Сибірська, І. Колеснікова, І. Коновальчук, Є. Тітова).

Цікавим і перспективним вважається напрям педагогічних досліджень, пов'язаний з розробкою прогностичних аспектів учительської діяльності – педагогічного прогнозування, педагогічного цілепокладання та моделювання (І. Бестужев-Лада, Б. Гершунський, Е. Костяшкін, А. Ліненко). Так, А. Ліненко, керуючись базовими принципами праксеології, визначила ознаки досконалої педагогічної діяльності, серед яких: постановка педагогічних цілей та прогнозування можливих результатів; уміння зіставляти, порівнювати, аналізувати здійснену роботу; планування наступних дій з використанням можливостей особистості у саморозвитку, самовихованні та самовдосконаленні; збагачення професійними знаннями та вміннями; позбавлення надмірної опіки над учнями та тиску на них [5]. Також стверджується, що праксеологічний підхід дозволяє більш чітко виокремити ознаки єдності та розбіжності у процесах навчання й виховання учнів, більш конкретно обґрунтувати вибір засобів, що перетворюють навчання в один з інструментів виховання, а виховання – в найголовніший стимулюючо-мотиваційний фактор навчання.

Важливо зазначити, що діяльність учителя, організована і здійснена з позицій праксеологічного підходу, дозволяє побачити її в якості завершеного технологічного циклу, дає змогу влітати й застосовувати "технологічні ланцюжки", алгоритми послідовних і цілеспрямованих дій, майстерно їх варіювати. В такому контекстному полі аналіз поведінки суб'єктів педагогічної взаємодії, в першу чергу, стосується міри ефективного застосування методів і прийомів діяльності, оптимальності та стабільності навчально-виховних результатів.

З огляду на здійснений науковий дискурс можна визначити низку перспективних ідей та продуктивних тенденцій розвитку педагогічної науки, що мають безпосередній вплив на оптимізацію методичної підготовки майбутніх учителів музики, а саме:

- усвідомлення наступності підготовки студентів, що пов'язано з послідовністю та етапністю в оволодінні фахом в умовах ступеневої освіти (від умінь музично-виховної роботи з дітьми молодшого віку до педагогічної співпраці зі студентами як майбутніми викладачами музичних дисциплін у вищих навчальних закладах);
- технологізація та комп'ютеризація навчання, на основі чого забезпечується швидкий, продуктивний вихід на новітні ідеї, форми спілкування та творчості;
- перехід від інформативних до активних методів та форм навчання з уведенням у навчальну діяльність студентів елементів проблемності, наукового пошуку, різноманітних видів самостійної роботи;
- створення динамічної структури розробки стратегічних рішень і здатність досягти організаційної інтеграції між усіма елементами виробничої діяльності у забезпеченні зовнішньої гнучкості та внутрішньої пристосовуваності механізмів окремих методик та технологічних ситуацій;
- розширення спектру вузлових блоків інноваційно-операційної діяльності майбутнього фахівця, пов'язаних з прогнозуванням, проектуванням, моделюванням та практичним утіленням педагогічного задуму в безпосередній музично-освітній практиці.

Ми приєднуємося до позиції вчених, які стверджують, що майбутній педагог-музикант може стати свідомим і творчим суб'єктом ефективною педагогічної дії тільки за умов оволодіння системою фахових знань, загальнопедагогічних та спеціальних умінь, а також коли стане носієм необхідних особистісних якостей (А. Олександр, Л. Арчажнікова, Ю. Бабанський, С. Вігвицька, Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Олександр, В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.).

Спираючись на дослідження Б. Ананьєва, В. Бондаря, Л. Кондрашової, О. Мороза, К. Платонова з питань підготовки майбутніх учителів та творчо використавши педагогічний доробок В. Беспалька, Ф. Гоноволіна, С. Гончаренко Н. Кузьміної, Н. Морзе, І. Підласого, можна стверджувати, що методична підготовка майбутніх учителів музики в своїй структурі має потужні вертикальні та горизонтальні лінії

розвитку. Це сукупність взаємопов'язаних компонентів, до складу якої входять цілі, завдання, зміст, форми і методи, засоби й отримані результати (оперативна вертикаль) і, в той же час, досліджуваній феномені тлумачиться як інтегративне об'єднання структурних одиниць методолого-теоретичного, навчально-операційного, музично-виконавського, виробничо-практичного та дослідно-перетворювального спрямування (оперативна горизонталь).

Життєздатність такого достатньо об'ємного системно-цілісного утворення визначається: застосуванням організаційно-методичних чинників інтегративного взаємопроникнення фахових предметів, забезпеченням засобами методичного супроводу у викладанні спеціальних дисциплін (музично-теоретичних, музично-виконавських), самою предметною підготовкою майбутніх педагогів до проведення уроків музики (зміст методичних знань та умінь), педагогічною взаємодією "вчитель-учень" з предмету "Музичне мистецтво" під час виробничих практик, соціально-фаховою мотивацією (В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова).

Отже, у *широкому* розумінні методична підготовка майбутніх педагогів розглядається як багатограний феномен, система організації та управління навчанням, форма здобування фахової освіти, що здійснюється шляхом реалізації складних організаційних і змістово-процесуальних зв'язків та спрямована на якісні продуктивні зміни. У *вузькому сенсі* тлумачиться як педагогічний процес, результатом якого на етапі завершення навчання є оволодіння студентами відповідними компетентностями та підготовленість до здійснення продуктивних дій у музично-освітній сфері із застосуванням спеціального методичного інструментарію. Відтак, виробничо-спрямовані характеристики досліджуваного феномена яскраво виявляються в тісних зв'язках педагогічної теорії та шкільної практики. Цей зв'язок має складний взаємозалежний характер, що теж здійснює вагомий вплив на створення об'єктивних умов удосконалення технологічних механізмів педагогічної дії.

З позицій праксеологічного підходу методична підготовка майбутніх учителів музики нами розуміється як система, вмонтована у загальний професійно-фаховий контекст навчання, що розвивається в продуктивному напрямку у відповідності до змісту, форм, методів і засобів педагогічної діяльності. В той же час, це комплекс навчально-виховних важелів у системі "викладач – студент – учні", спрямованих на формування методичних знань, умінь, аксіологічних установок та особистісних якостей майбутніх педагогів-музикантів.

Педагогічна праксеологія повною мірою розкриває свій потенціал кризь призму особливо актуальної сьгодні *категорії методичної компетентності*. Ми поділяємо позицію науковців, що основу будь-яких компетентностей в освіті утворює системна цілісність головних сфер педагогічного процесу – пізнавальної, ціннісної та перетворювальної. Так, О. Олександр вважає, що когнітивно-пізнавальні компетентності пов'язані з оволодінням студентами системою "живих знань", узагальненими способами пізнавальних дій, умінням самостійно здобувати інформацію та працювати з нею; емоційно-ціннісні компетентності забезпечують наявність у фахівців ціннісних орієнтирів, мотиваційних елементів діяльності, включаючи досвід оцінювання явищ зовнішнього та внутрішнього плану; діялісно-творчі компетентності мають вплив на креативне ставлення особистості до своєї справи, здатність критично переосмислювати власний досвід та направляти його в практичне русло [6, с. 58].

У свою чергу, І. Зязюн, орієнтуючись на педагогічний досвід відомих педагогів-практиків (М. Монтесорі, А. Макаренко, О. Захаренко, І. Підласий), доводить, що "для розуміння смислу категорії компетентності важливим є тезис про те, що компетентнісно орієнтоване навчання закінчується не відповіддю біля дошки, а створенням продукту". Характерною особливістю такого підходу в підготовці педагогів учений вважає його творчий характер, де навчальна діяльність має гнучко переходити як у дослідницькі, так і в практико-перетворювальні форми навчально-професійних дій [3, с. 331].

Грунтуючись на розумінні методичної компетентності як поетапно сформованої системи професійно спрямованих знань, умінь і практичного досвіду студента, можна стверджувати, що інноваційна модель методичної підготовки майбутніх учителів музики повинна мати потужну функціональну основу, що знаходиться в

стані постійного розвитку за законом концентричності. В умовах ступеневої освіти вона спроможна утримувати в собі:

- опис кількісних і якісних характеристик компетентності майбутніх фахівців на рівні бакалаврату і магістратури;
- розгляд оптимальних продуктивних знань та актуалізованих фахових умінь, необхідних для педагогічних дій (музично-виконавських та суто методичних – аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-комунікативних; контрольньо-оцінних, корекційно-регулюючих);
- визначення для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня необхідного і достатнього набору навчальних задач-ситуацій, послідовність яких вибудовується у напрямку зростання повноти, проблемності, конкретності, новизни, практичності, міжпредметності, креативності, ціннісно-смісловної рефлексії і самооцінки;
- технології введення задач-ситуацій різних типів і рівнів у зміст навчальних модулів різних блоків фахової підготовки;
- алгоритми й евристичні схеми, що організують навчання в продуктивному напрямку;
- технології педагогічного супроводу і консалтингу у процесі проходження програм ступеневої музично-педагогічної підготовки.

В добірї прагматичних важелів оптимізації методичної підготовки майбутніх учителів музики на рівні суб'єктної складової вбачається важливим урахування процесів, пов'язаних з *категорією особистісного ресурсу*. Застосування ресурсного підходу як одного із факторів інноваційного розвитку освіти засвідчує сьогодні свою перспективність, динамізуючи навчально-практичну діяльність студентів у більш продуктивному прояві їх особистісно-професійних можливостей (С. Архипова, Б. Курп'янов, С. Микитюк, В. Новгородська, Ю. Постілякова, Н. Сегеда, А. Тимонін та ін.).

Педагогічною наукою "ресурс" визначається як сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенціалу суб'єкта педагогічного процесу (С. Архипова, Б. Курп'янов, С. Микитюк, В. Новгородська, Ю. Постілякова, Н. Сегеда, А. Тимонін та ін.). Виходячи з розуміння ресурсу як сукупності об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенціалу суб'єкта педагогічної діяльності, науковці стверджують, що це особистісне утворення акумулює комплекс професійних знань та умінь, сили та здібності майбутнього фахівця (фізичні, інтелектуальні, духовно-моральні, естетичні) для практичної реалізації поставлених цілей та педагогічних завдань. Продуктивною ознакою цього феномену є те, що він може оновлюватись, поповнюватись, а також активізовуватись за потребою у відповідності до виробничої ситуації. Результати наукових досліджень засвідчують, що ресурс, розвиваючись у діяльності та забезпечуючи її ефективність, відповідає як за реалізацію операціональної поведінки суб'єкта педагогічної дії, так і за його активність у цілому [7].

У контексті методичної підготовки сформованість особистісного ресурсу майбутніх фахівців варто розглядати через усвідомлення та вирішення студентами методичних завдань, що постають перед ними в процесі виробничої практики. Важливо, що за такого підходу міра ефективності й оптимальності педагогічних зусиль залежатиме від підготовленості практиканта до реалізації моделей методичних дій, вироблених у відповідності до видів музичної діяльності учнів (музично-пізнавальної, музично-виконавської, музично-творчої), а також від адекватності використання комплексу загальнопедагогічних та спеціальних музичних умінь.

У якості показника рівня розвитку суб'єктності особистісний ресурс забезпечує майбутньому педагогу усвідомлену рефлексію в оцінці сформованості власного внутрішнього світу, педагогічних та музично-виконавських можливостей. Крім того, особистісний ресурс здатен виступити в якості об'єктивної міри та оцінки психолого-педагогічних особливостей фахової підготовки й скласти основу прогнозу та аналізу її ефективності.

Таким чином, прагматичний контекст створює особливе поле педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, в якому виробничо-технологічні відносини набувають домінуючої ролі, впливаючи на якісні та кількісні, об'єктивні та суб'єктивні показники ефективності процесу підготовки студентів до виконання професійних обов'язків.

Висновки. Сьогодні перед музично-педагогічною освітою постає завдання не тільки відповідати потребам суспільства а, в першу чергу, запитам особистості, створювати умови для розвитку інтелектуальних та творчих якостей майбутнього педагога, формувати його уміння самостійно й успішно взаємодіяти з динамічним світом праці.

Педагогічна прагматологія як виробничо-орієнтована міждисциплінарна галузь освітньої інноватики окреслює вектори забезпечення прогресивності, ефективності й результативності методичної підготовки майбутніх учителів музики. В узагальненому вигляді ця проблема розглядається в ракурсі технологізації педагогічного процесу: забезпечення його системності, діагностичності, керованості, відтворюваності за умов, до числа яких належать цілеспрямоване формування методичної компетентності майбутніх педагогів-музикантів та їх особистісного ресурсу.

У зв'язку з актуальністю питань, висвітлених у статті, подальшої наукової розробки потребують інтегративні процеси технологічного взаємоузгодження усіх сторін методичної підготовки фахівців, вироблення моделей практичних дій у відповідності до видів і форм музичної діяльності учнів, віднайдення оптимальних механізмів верифікації отриманого педагогічного результату.

Література

1. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм. Історико-методологічні та теоретичні аспекти / Н. В. Гузій. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
4. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Т. Котарбинский; под ред. проф. Г. Х. Попова; пер. с польск. Л. В. Васильева и В. И. Соколовского. – М.: Экономика, 1975. – 271 с.
5. Ліненко А. Ф. Педагогічна діяльність та готовність до неї / А. Ф. Ліненко. – Одеса: ОКФА, 1996. – 79 с.
6. Олексюк О. М. Методологічний контур інтеграційних процесів у мистецькій освіті / Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., 16–17 жовт. 2014 р. / МОН України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка / О. М. Олексюк. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014.
7. Сегеда Н. А. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія: монографія / Н. А. Сегеда. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 273 с.